

In margine čtvrtého svazku Jagellonského věku (Petr Čornej) 9**Část I. VENKOVSKÝ LID****Kapitola 1. Sociální terminologie a struktura 15**

Chlap, poddaný, člověk, člověčenství. Slib člověčenství a upevňování poddanských svazků narušených husitskou revolucí. Ceremoniál slibu člověčenství. Odpor měšťanů ke slibu člověčenství. Venkovský lid je bohatě členěnou sociální vrstvou. Dědiníci a někdejší nápravníci. Dvořáci. Rychtáři a fojtové. Sedláci-celolánici. Kmeti, kmetičny. Chalupníci. Podsedkové. Venkovská chudina: čeled, nádeníci. Pastýři. Ratajové. Žebráci, tuláci, povaleči.

Kapitola 2. Ves, obydlí, ošacení, strava 35

Průměrná velikost vesnic. Zániky vesnic. Vesnické cesty, úklid. Očista venkovanů, lázně. Lékařství na vsi. Rozmanitost výstavnosti vesnických obydlí. Dvoudílné a trojdílné domy. Chalupy a chatrče. Krytina vesnických obydlí bez komínů. Vesnický dům je movitost? Topeniště v chalupách. Stůl a židle v jizbách? Hospodářské budovy. Oděv vesnického lidu. Kožichy, košile. Účesy a šat odlišují venkovany od měšťanů. Pyšné kroje? Strava venkovského lidu. Způsob stolování. Spotřeba masa a pšst. Chléb, moučná jídla, hrách, houby, zelí. Pivo na vsi.

Kapitola 3. Volný čas, zábava, hry 59

Krčma a hospoda. Dožínky, posvícení. Marné zákazy zábav. Masopust. Vynášení Zimy ze vsi. Hody a kvasy. Hon a lov. Tance. Hry v kostky a v karty.

Kapitola 4. Pověry, magie 67

Pověra protikladem víry. Strach, hrůza z neznámého. Satan a ďábel. Náboženská víra, pověra a magie. Lidová zbožnost a pověry. Světci, ochránci zdraví lidí i zvířat. Kouzelnické zařikávání. Kněz a kouzelník. Kacíř a čaroděj. Jindřich Institoris na Moravě a nezdar jeho akcí. Česká reformace proti pověrám, magii a čarodějnictví. Náznaky honu na čarodějnice. Čechy jsou zemí proslulou vírou v kouzelníky? Čarodějné báby a nemoci. Hadači. Astrologická proroctví. Strach z potopy světa 1524. Znamení na nebi.

Kapitola 5. Venkovské školy. Děti a postavení ženy 86

Minimum venkovských škol. Nízký počet studentů z venkova na univerzitě. Analfabetismus. Orální lidová kultura. Neznatelné obrysy osobností venkovského lidu. Sebevrazi. Neznalost demografie venkovského lidu. Sňatky, svatby. Význam slibu manželství. Podřízenost venkovské ženy muži. Sexuální styky. Nevěstky na vsi. Vesnické děti. Laskavý postoj k nim. Nemanželské děti.

Peněžní forma. Emfyteuze, purkrecht. Naturální dávky. Roboty není dosud tíživým břemenem. Spory o roboty trvají. Odsudek nových robot. Nezájem feudálů o nové roboty souvisí s podstatou feudálního hospodaření bez množství poplužních dvorů. Přeměna robot v peněžní dávky. Úlevy poddaným v čase přírodních pohrom. Holdy, pocty a pomoci. Míra vykořisťování zmenšována ústupem počtu berní. Název státu slovem „moc“. Pokles církevních dávek a poplatků.

Kapitola 7. Poddanství, či nevolnictví? 110

Právní postavení venkovského lidu. Obec. Další rušení selské odúmrti, právo selských kšaftů. Sedláci a tržní vztahy. Dědiníci, hrad a erbovníci. Nákup poplužních dvorů sedláky. Sedláci věřitelé i měšťané. Zároveň ovšem zadlužení venkované. Už tím vznikají pochyby o nástupu nevolnictví v době jagellonské. Absence slova „nevolník“ ve staré češtině. Odchody ze vsí. Zákazy opouštění gruntů už v předhusitském období. Sněmy doby jagellonské navazují na tyto zákazy. V popředí feudálního zájmu grunt. Výhostní listy a poklončí. Zbíhání z gruntů, hlavně do měst. Města mají vydat zběhlé poddané, stále se opakující zákazy však svědčí o pobytu zběhlých ve městech. Hlad po pracovních silách. Nezvládnuté rozměry prostoru ulehčují útky ze vsí. Spory o zběhlé poddané. I někteří feudálové (podnikatelé) se snaží získat síly. Odchod dětí poddaných do měst. Rozmanitost právně-ekonomických podmínek. Upevňuje se poddanství, nevzniká však ještě nevolnictví jako systém, nanejvýš se objevují některé prvky nevolnictví. Volnost vesnické chudiny. Prosperita nádeníků a námezdně pracujících. Povyšeny postoj pánů k chudině.

Kapitola 8. Právní ochrana 132

Vrchnosti hájí své poddané a své sluhý. Stížnosti u krále na feudální útlak. Ochrana poddaných proti měšťanům. Ochrana selské cti. Na komorním soudě šlechtic proti šlechtici i prelátovi hájí své poddané. Ochrana poddaných před zločinci.

Kapitola 9. Vesnická samospráva a míra útisku 141

Obec a rychtář – dělba pravomoci. Pečeť venkovské obce. Obec a trestní právo. Šťastné období? Místní rozdíly v postavení poddaných. Zesměšnění sedláků v krásné literatuře. Udržet poddané v hrůze! Chmurný obraz životních podmínek venkovského lidu v nábožně-vzdělávací literatuře. Slitování nad bídným osudem poddaných u kališníků i katolíků. Skutečnost byla příznivější než nářky vzdělanců. Celkově nedosahoval útlak neúnosné míry. Řehoře Hrubého snaha o vysvobození „chudiny z tyranství“.

Kapitola 10. Třídní boj poddaného lidu 152

Zášť mezi poddanými a pány trvá. Obavy ze selské vzpoury v husitské zemi. Zbraně v selských chalupách. Formy třídního boje dokladem relativně klidnějších poměrů na české a moravské vesnici. Útky z gruntů a účast v houfech lapků je zčásti dokladem třídního boje. Otevřený odpor proti novým robotám. Paličství. Izolovanost boje venkovského lidu, regionální omezenost. Dalibor z Kozojed, mýtus a skutečnost. Povstání u Zábřehu. Boj svobodných sedláků, drobné regionální vzpoury. Ohlas německé selské války a Dóžova povstání (Jáchymovsko, Teplá, Cheb, Falknovsko). Nízký stupeň třídního boje svědčí o relativně příznivých podmínkách života venkovského lidu.

Část II. NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA

Národy, národní řevnivost, vlast 169

Obsah pojmu středověký národ. Teritoriální aspekt: národy a země. Heterostereotypy středověkých národů. Jazyk a národ. Čeština i do agendy stavovské obce: podle vzoru moravského i Čechy (1495). Čeština na královském dvoře i v církevní korespondenci. Čeština ve Slezsku a na Slovensku. Čeština diplomatickým jazykem. Nezřetelná hranice mezi českým a německým obyvatelstvem Čech a Moravy. Čeština proniká i do oblastí dříve německých (Litoměřice, Stříbro, Žlutice, Ústí n. L., Plzeň, Kadaň, Teplá, Úterý, Jindřichův Hradec). Praha a němečtí měšťané (Malá Strana). Převaha německých měšťanů v moravských městech. Bilingvismus. Vzdělanci ovládají vedle češtiny a němčiny i latinu. Češi a Moravané, český a moravský jazyk. Německá menšina a německé obyvatelstvo v Rakousích, v Bavorsku, v Sasku. Nenávisť česko-německá, její kořeny. Národnostní řevnivost součástí náboženských, politických, mocenských rozporů. Zneužívání národnostních sporů. Nacionální napětí? Účast širších vrstev obyvatelstva na národnostních třenicích. Host a xenofobie. Domácí a cizozemci. Oslava češtiny, apologie češtiny (Všehrd, Řehoř Hrubý z Jelení, Konáč). Autostereotypy českého vlastenectví: vyvolený národ, mesianismus, české hrdinství a statečnost. Antimýtus: čeští kacíři. Nové významy slova „vlast“ jsou výsledkem rozmachu českého vlastenectví a zvyšují jeho intenzitu. „Otec vlasti“, apoteóza české vlasti (Konáč). Moudrý postoj Hasištejnského k českému vlastenectví. Čechové a slovanství. Česko-polské bratrství, protipolské projevy v českých zemích. Prvky internacionalismu v českých postojích, respekt k německým sousedům. Češi a Uhři, válečné střetnutí a mocenský zápas vrhá světlo na česko-uherské vztahy. Násilné útoky proti uherské delegaci v Praze. Cikáni v Čechách a na Moravě. Na rozdíl od německých krajů nelze v českých zemích zjistit perzekuci cikánů.

Seznam zkratek 216

Zkrácené citace pramenů a literatury 217

Rejstřík jmen a míst 218